

تورکمن ارتہ کے لری
پانحالارا اوقیپ برینگ

تایارلان: محمود عطاگرے

دوکانچی سنگ اوعلی

دۆكانچى نېنگ اۇغلى

بىر بار اِكِن، بىر يوق اِكِن، قَدىم زَماندا بىر پاتېشا بار اِكِن. بۇ پاتېشانېنگ بىر توپار قۇرّاندازلارې بار اِكِن. اۇلار قۇرّا تاشلاپ، يۇرتدا بۇليان احوالاتلارې، پاتېشالېغا قارشى آداملارې بىلر اِكِن. گۆنلردە بىرگۆن قۇرّاندازلارېنگ باشلېغى پاتېشانېنگ يانېنا بارېپ: - پاتېشاھېم، غرضېم بار - دىيىپدېر.

- آيت عرضېنگى؟
- آيتماغا دىلېم بارانوق. بىر چمچە قانېمى گچسەنگىز آيتجاق.
- گچدېم.

- پاتېشاھېم، شۇ يۇرتدا سىزىنگ تاغتبېنگېزې ايلەجك اۇغلان دۇنيا اينىپدېر.

- ھاچان؟

- اۇن باش يېل اۇزال.

- نان ياغىلارې، شۇ چاقا چىلى اۇنۇنگ باردېغېنى بىلمان نامە ايتدىنگىز؟
- دىيىپ، پاتېشا اۇدا-كۆزە دۇشۇپدېر. كۇششېندىن سۇنگ قۇرّاندازلارېنگ باشلېغېندان:

- كىمىنگ اۇغلى؟ - دىيىپ سۇراپدېر. قۇرّانداز قۇرّا تاشلاپ، كىمىنگ اۇغلى دېغېنى بىلپدېر-دە:

- پېلان دۆكانچى نېنگ اۇغلى - دىيىپدېر. اۇدا-كۆزە دۇشېن پاتېشا:

- اۇندان نادىپ دېنماق بۇلار؟ - دىيىپ سۇراپدېر.

- پېلان دىيىن يۇرتدا بىر بىيىك قايا بار. قايانېنگ اۇستى لاغلى-مىرجىندىن، آلتېن-كۆمۇشدىن دۇلى. شۇل قايا كىم چىقسا، قايدېپ اېزېنا دۇشمە يوق. اۇنۇنگ شۇل يردە پىماناسى دۇليار. اۇغلانې شۇل قايا چىقارمالى. چىقاندان سۇنگ، شۇل يردە اۇلۇپ گىدر- دىيىپ، قۇرّاندازلارېنگ باشلېغى بۇ ايشى اۇز اۇستۇنە آلپدېر.

قۇرّاندازېنگ باشارماجاق ايشى بارمى؟ اۇل بىر تۇغالانېپ جادى بىلن اۇلى سۇوداگەرە اۇورۇلپدېر. دۆكانچى نېنگ يانېنا بارېپ، اۇزۇنىنگ اۇزاق يۇردا سۇودا گىدياندىگىنى آيدپدېر. دۆكانچى ھم:

– بىلى بىكأپ، ذهينى بىكەمەدىك بىر افغلۇم بار. اۆل بىر مېنىڭ يالى دۇكانچى بولماسېن. سۇودانى اۋورنسىن، يۇرت گۇرسۇن. شۇنى ھىم اۋزۇڭ بىلن اكىت – دىيىپ يالبارىدېر. قۇراندازلارېڭ باشلىغېنا-دا گىرگى شۇل.

اۆل راضى بۇلان بۇلۇپ كىرون قۇراپ افغلان بىلن يۇلا دۇشۇپدېر. اۆل يۇل بۇيى ”افغلان قايا چېقىپ، لاغلى-مىرجىن، آلتېن-كۆمۇش افقلاسا، تۇجار باي بۇلارېن. پاتېشادان ھىم اۆلى سىرپاي آلارېن“ دىيىپ، پىكىر اۋورۇپ بارىان اىكن.

اۇلار گىدىپ بارېشلارېنا چۇلدىن گىچىپدېرلر، داغدان اۆتۇپدېرلر، يۇرتدان-يۇرت آشېپ، اۆلى دىنگىزدىن گىچمەلى بۇلۇپدېرلار. بۇ دىنگىزىڭ اورتاسېندا بىر آدا بار اىكن. اۆل آدادا دۇولر مېكان تۇتۇناندان سۇنگرا سۇوداگۇرلر گۇندىزىنە گىچماگە قۇرقار اىكنلر. قۇراندازلارېڭ باشلىغى بۇلسا مۇنى بىلىپ، دىنگىزدىن گىجە گىچىپدېر.

آز يۇراپ، كۆپ يۇراپ، آخىرى لاغلى-مىرجىلى، آلتېن-كۆمۇشلى قايا يىتىپدېرلر. قۇراندازلارېڭ باشلىغى:

– افغلۇم، يۇل اۋچىن گۇتىرن پۇلۇمىز قۇتارېپ بارىار. شۇ قايا خازېنالار قاياسى دېر. اىگر قايا چېقىپ، شۇلارې افقلاسانگ، سىن-دە باي بۇلارسېڭ، مىن-دە باي بۇلارېن. قايدان دۇشنىڭدىن سۇڭ، دىڭ پايلاشارېس – دىيىپ، افغلانى آلېنا چۇلاپدېر. افغلان:

– بۇلىا، آغام، يۇنە قايا نادىپ چېقىپ-دۇشۇپ بۇلار؟ – دىيىپ سۇراپدېر. مۇنۇپ-دۇشمەسى آپ-آڭسات. اىكى اۋكۇزى اۆلدۇرىپ، ھامېندان ھالدا ادرىس. ھالدا گىرىسىڭ ولىن، آغزېنى قايمى دانگارېس. ھۇ-ۇل قۇشلار اۋكۇزۇڭ ماسلىغى دېر اۆيدۇپ، سىنى گۇتريپ قايا چېقارارلار. دۇملى-دۇشدان تۆيدۇپ باشلارلار. ھام يېرتېلاندان سۇڭ چېقىپ، لاغلى-مىرجىنلر، آلتېن-كۆمۇشلرې افقلارسېڭ. دۇشمىك-مۇنمىكدن ھىم آڭساتدېر. سىنىڭ بىلىڭگە يۇپ دانگارېس. ساللانىپ دۇشرسىڭ.

قۇراندازلارېڭ باشلىغى افغلانى اۆلدۇرىلن اۋكۇزىڭ ھامىنېڭ اىچىنە سالېپ، آغزېنى قايمى تىكىپدېر. آپت-آپت قارا قۇشلار اۋنى گۇتريپ، قايا چېقارېپ تاشلاپدېرلار. بىر سالېمدان اۋكۇزىڭ ھامى تۆيدۇم-تۆيدۇم بۇلۇپدېر. افغلان دېەداكى لاغلى-مىرجىنلرېڭ، آلتېن-كۆمۇشلرېڭ اھلى سىنى يره افقلاپدېر. قۇراندازلارېڭ باشلىغى افغلانىڭ تاشلان زاتلارېنى كرونە يۇكلأپدېر. افغلان قايدا دۇران يرىندىن:

– بۇ يردىن نادىپ دۇشەيىن؟ – دىيىپ قېغىرىپدېر.

—بۇ قايى چىقان قايدىپ يىرە دۇشيان دالدىر. ھۇ-ۈل ايت قارا قۇشلارې
گۇريانگىمى؟
—گۇريان.

— شۇل قۇشلار سىنىڭ اجلىنىڭدېر. داش-تۇورگىنىڭدە چاشىپ ياتان
آدام سۇنىڭلىرى بارمى؟
— بار.

— بار بولسا، سىن ھىم شۇلارنىڭ ھاتارىنا قۇشۇلارسىنىڭ — دىيىپ،
قۇراندازلارنىڭ باشلىغى بىر تۇغلانىپ، اۇنىڭكى قادىنا گىلىپدېر. اۇل
كرونىلرىنى تىركاپ، يۇردۇنا رۈوانا بۇلۇپدېر.
اۇغلان آغلاپدېر، انگرأپدېر. آغلاماقدان، انگرەمىكدن نە پىدا. بۇ يىردىن،
اۇل يىردىن دۇشچىك بۇلۇپدېر. باشارماندېر. بىلىنداكى ايكى قۇلاچ يۇپى
ساللاپ گۇرۇپدېر. اۇ-دا زۇردان قاينىڭ يۇقارقى كىمىنە يىتىپدېر.
اۇغلان اۇكۇزىنىڭ ھامىنا گىرچىك بۇلۇپدېر. اۇنى-دا قۇشلار تۇيت-
مۇيت ادىپدېر. قالان بۇلگىم ساناچ يالى قاتاپ قالىپدېر.

دۇكانچىنىڭ اۇغلى ياتىپ اۇيلانىپدېر، تۇرۇپ اۇيلانىپدېر. آخىرى
چىقالغا تاپىپدېر. يۇپى دۇزاق ادىپ، بىر اۇجۇنى بىلىنە دانگىپ، اۇكۇزىنىڭ
قاتاپ قالان ھامىنى داشىنا اۇيشۇرىپ ياتىپىرىپدېر. ايت قارا قۇشلارنىڭ
بىرى بىرماحال گىلىپ، دۇزاغىنىڭ اۇستۇنە قۇنۇپدېر. اۇغلان يۇپى چكىپ
قۇيىرىپدېر.

قۇش پاسىرداپ آسمانا قالىپدېر. اۇغلاننىڭ آغرامىنا چىدامادىق قۇش
قاتى اۇچۇپ بىلمان آسسا-آسسا اۇچۇپ يىرە قۇنۇپدېر.
خۇرلۇق — زارلىق گۇرمەدىك، اجەسىنىڭ قاينادان يارماسىنى،
دۇكانچىنىڭ كىتىرنى ھالواسىنى اىيىپ، ارىكە اۇسىن اۇغلان. بۇ قىنچىلىقلار
چىدامان، اۇلۇمدىن قالانىنا بىگىنە گىنى-دە، قىنانجاغىنى-دا بىلمان،
مۇنگۇرىيىرىپدېر. آغلاپدېر، انگرأپدېر. آخىرى يۇرگى دۇشۇپ يۇلا رۈوانا
بۇلۇپدېر.

چۇلدىن گىچىپدېر، داغدان اۇتۇپدېر. آخىرى اۇلى دىنگىزە گىلىپ يىتىپدېر.
اۇغلاندا قايتىق بارمى، گامى بارمى؟ بىر قۇرى آغاجىنىڭ اۇستۇنە مۇنۇپ،
يۇزۇپ باشلاپدېر. اۇل دۇولى آدا گۇندىز دال-دە، گىجە بارىپ يىتىپدېر.
گۇرسە، ھاتار-ھاتار جايلار بىرى-بىرىدىن اۋوادلانمىش. دۇكانچىنىڭ
اۇغلى دۇولرىنىڭ بىر جايىنىڭ قاپىسىنى آچىپدېر. اىچىندە ھىچ كىم
يۇقمۇش. ايكىنچى جايىنىڭ قاپىسىنى آچان. اۇنۇنىڭ ھىم اىچىندە ھىچ
كىم يۇقمۇش. اۇغلان اۇتۇز دۇقۇز جايىنىڭ قاپىسىنى آچىپدېر. جايلارنىڭ

ايچىندە ھىچ زات تاپماندېر. قېرىقچى جايىنىڭ قاپىسىنى ايتىدېر. گۆزى
اۋىي دۈلدۈرپ اۋتۇران آي يالى پرا دۈشۈپدېر.
اۋغلان سَلام بَرىپدېر. قېز سَلامىنى آلپىدېر. اۋغلان باشىندان گِچن
اَحوالاتي بىرىن-بىرىن پرا آيدېپ بَرىپدېر. اۋنۇنگ اۋغلانا رَحْمى گِلپىدېر.
اۋل:

—حَاضِر قاقامېنگ گِلْيان ۋَقْتى بۈلدې. سِن گىزلن. بۈلماسا اۋل سِنى
اىير — دىيىپ، اۋغلانى اينگا اۋۋۇرىپ قويۇپدېر.

بىر ۋَقْتلار ير—گۆك تىترأپ، طۇپان تۇرۇپ، جۈۋىنك ياغېپ باشلاپدېر.
سۈنگ ياغېش ياغېپدېر. بۇ جۈۋىنك ھِم دال اِكِن، ياغېش ھِم دال اِكِن.
دۈۋۈنگ آلا—زىزلەسى اِكِن. اۋل اۋيە گىرىپ گىرمان:

—اۋيدە آدم اېسى بار. كىم مېنىڭ مېكانىما قَدَم اۋردى؟—دىيىپ، قېزىندان
سۇرانمېش. قېزى اۋغلانىڭ باشىندان گِچىرن اَحوالاتىنى دۈۋە آيدېپ
بَرىنمىش. دۈۋۈنگ اۋغلانا رَحْمى اينپىدېر.

—اۋلدۇرمايىن، قېزىم، شۇ گِزك سىنىڭ اۋچىن اۋغلانىڭ گۈناسىنى
باغېش اِتدىم. اۋل نىرەدە؟ — دىيىپدېر. قېز اينگا دِم سالىپ، اۋغلانى
قادېنا گىتيرىپدېر. دۈۋە ھِم:

—نامە خِدمەتېڭ بولسا آيت. پرىنە پىترەيىن — دىيىپدېر.
خۇرلۇق — زارلىق گۈرمەدىك اۋغلاندا، تاليم — تىرىيە آلمادىق اۋغلاندا
خِدمەت بۇلارمى؟ يىرە سىردىپ دۇرمۇش. قېز، اۋزىم قېرىق قېزىڭ عىلى
جىملەنن قېز مۇنى دۇيۇپدېر. اۋل:

— دأدە، بۇ اۋغلانا اۋز بىلىان يىتمىش ايكى ھۇنارىنگى اۋورت. ھۇنارلى
يىگىت بولسا، بىلە خۇر-زار بۇلماز — دىيىپدېر.

دۈۋە قېزى بىلن دۈكانچى نېڭ اۋغلۇنا يىتمىش ايكى ھۇنارى اۋوردىپدېر.
اۋغلان بۇ يىردە ياشايرىپدېر.

اۋغلان گۈنلردە بىر گۈن آە چكىپدېر. قېز:

— اىيجىڭىڭ اۋنگۈنگدە. يىتر-يىتمىزىڭ يۇق. اۋىدە اھلى زات بار. نامە
آە چكىانگ؟ — دىيىپ سۇراپدېر. دۈكانچى نېڭ اۋغلى يۇردۇنى، دۇغان—
قارېنداشىنى گۈرەسى گىلياندىگىنى آيدىپدېر.

بۇ دۈۋۈنگ قېرىق اۋغلى بار اِكِن. اۋلار ”قېزا يىتمىش ايكى ھۇنارى
اۋورتدى بىزە اۋورتىمەدى“ دىيىپ، دأدەلرىندن اۋىكەلأپ، باشقا يىردە
مىسگن تۇتان اِكِن. قېزىڭ دأدەسى اۋلاردان مَصْلَحَتىسېز اۋغلانا قېزىنى
بىرىپ، ايكىسىنى ھِم قۇشا اۋورۇپ، يۇلا سالىپدېر. بۇ ساپار دۈۋۈنگ
اۋغلانلارې آرمانلى بۇلۇپ قالىپدېرلار.

دۆكانچى نېنگ افغلى عيالى بىلن يۇردۇنا بارىدېر. گۆرسە دۆكانچى نېنگ اۋيۇندىن نشان قالماندېر. دۆكانچى امانادېنى تابشېرىدېر. اجەسى نېنگ ايكى گۆزى كۆر بولۇپدېر. اۋل ھىم بىرى نېنگ قاپسېندا اۋلىمىز-اۋدى گۆنۈنى گۆرۈپ يۇر اكن. يتمىش ايكى ھۇنارلى افغلان، پرى عيالى افغلان ايندى خۇر-زار بولجاقمى؟ افغلان پرى عيالى بىلن اۋكدە اۋسسالارى جىلاپ، شەرىنگ چتىندىن كۆشك سالدېران. عيالى قايپن انەسى نېنگ گۆزۈنى آچان. افغلان دادەسى نېنگ دۆكانېنى آچىپ، گۆل يالى گۆنۈنى گۆرۈپ باشلاپرىمىش.

گۆنلردە بىر گۆن، پاتېشانېنگ قېزى گزەلنجه چىقىدېر. اۋل بۇلارېنگ اۋيۇنېنگ يانېنا گلندە افغلانېنگ پرى عيالىنى گۆرۈپدېر. آى يالى افوادان عيال پاتېشانېنگ قېزىنا شۇل بادا يارايدېر. اۋل:

- سىن كىم؟ - دىيىپ سۇرايدېر.

- مېن دۆكانچى نېنگ عيالى، پېلان دۇوۋىنگ پرى قېزى.

- سىندىن پرى بۇلارمى؟ پرى بۇلسانگ، ھانى كىزلىرىنگ، ھانى كۆشگۈنگ؟ مېن پرى. قېرىق كىزىم بار. قېرىق خىدمتكارىم بار. - دىيىپ، مۇنۇنگ اۋستۇندىن گۆلۈپدېر.

دۆكانچى نېنگ افغلۇنېنگ عيالى قەر ادىپ، پرىلىك دۇورى يادېنا دۇشۇپ، تۇغلانېپ كېدىرى بولۇپدېر. "خۇش، انە" دىيىپ، اۋز يۇردۇنا اۋچۇپ گىدىدېر. اۋچۇپدېر، اۋچۇپدېر. كۆپ يۇرتدان اۋتۇپ، اۋز يۇردۇنا يتىدېر. بىر بادا دادەسى نېنگ يانېنا بارماغا اجاپ ادىپ، قېرىق آغاسى نېنگ يانېنا بارىدېر.

اۋنىڭ ئادىرىنى بىلىمان، قەر-غىزبا مۇنۇپ يۇرن دۇو افغانلارې پرى جىگىلرىنىڭ آھى-زارېنا قارامان، ال-آياغېنى باغلاپ، زىندان تاشلاپدېرلار. قۇي، قېز زىنداندا ياتېېرسىن. ايندى خېرى دۇكانچېنىڭ افغۇندىن اشىدەلىنىڭ.

دۇكانچېنىڭ افغلى سۇوداسېنى قۇتارېپ، اۋيۇنە گىلسە، اجەسى گۇزىاش دۇكۇپ اۆتېر. اۆل:

- اجە، نامە اۋچىن گۇزىاش دۇكيانىڭ؟ - دىيىپ سۇراپدېر.

- مېن آغلامان، كىم آغلاسېن؟ گىلىن گىتىدى.

- نىرا گىتىدى؟

- دۇوۋنىڭ يۇردۇنا گىتىدى.

اجەسى بۇلان احوالاتې بىرىن-بىرىن افغۇنا آيدېپ بىرىدېر. يىتمىش ايكى ھۇنارى اۋورنىن افغان، تىلىم-تېرىيە آلان افغان، بىر تۇغالانىپ كېدىرى بۇلۇپ: "نېردەسىنىڭ قارى دۇوۋنىڭ اۋىي" دىيىپ، يۇلا دۇشۇپدېر. آز يۇرۇپ، كۇپ يۇرۇپ، بىر گۇن قارى دۇوۋنىڭ اۋنگۇندە حاضىر بۇلۇپدېر. قارى دۇو قېزېنىڭ زىنداندا ياتانىپدىن خېرلى اكن. اۆل:

- قېزىمې خلاص اىتماگە كىچى افغۇم كۇمىك ادر. شۇنۇنىڭ اۋيۇنە بار. - دىيىپ، افغۇلۇنىڭ اۋيۇنى سالغى بىرىدېر. افغان دۇوۋنىڭ كىچى افغۇلۇنىڭ اۋيۇنە بارسا، اېنھا بىر خىاط. خىاطىنىڭ داش-تۇورگى قېزىل اۆت. اىچىنە يردىن-گۇكىدىن گىرى يالى دال. دۇكانچېنىڭ افغلى قارى دۇوۋنىڭ اۋورەدىن دۇغاسېنى اوقاپدېر. اۆت اۋچۇپ، دروزە آچىلىپدېر. افغان كىچى دۇوۋنىڭ يانېنا بارېپ، تانىشلىق بىرىدېر. "دۇوۋنىڭ، اۋندا-دا كىچى دۇوۋنىڭ عقلې قېسغا بۇلار" دىيىنلرى. بۇ دۇوۋە ايلەكى آغاسىنىڭ اۋيۇنى سالغى بىرىدېر و "دىنگە شۇل قېزى بۇشادېپ بىلر" دىيىپ سارغىت ادىدېر.

شىدىپ، افغان اۆتۇز سىكىز دۇوۋنىڭ اۋيۇنە گىرىپ چىقىپدېر. بۇ دۇولردىن نىتىجە چىقماندېر. دۇكانچېنىڭ افغلى اۆتۇزدۇقۇزېنجى دۇوۋنىڭ قاپسېنى ايتىپدېر. اىچرى گىرىپ گۇرسە، ايكى دۇو-گىرىپدېر قېزىل يۇمرۇغا. قارسدا-قارس، گۇرپ-دە-گۇرپ. بۇلارنىڭ بادېنا يىر تىتيرەيار، دىوارلار سارسېپ يېقىلجاق بۇليار. افغان ايكى دۇوۋنىڭ آراسېنا دۇشۇپدېر. -نامانىڭ اۋستۇندە اۇرۇشيارسېنىڭ؟

- بىزدە مۇسانىڭ ساچاغى، مۇسانىڭ يۇپى، مۇسانىڭ تۇقماغى بار، شۇنى پايلاشىپ بىلەمىزۇق.

- ساچاق، يۇپ، تۇقماق اۋچىن قېزىل - يۇمرۇغا گىرىمىك ناما گىرك؟

—واخ، مۇنۇنگ يالى ساچاق، يۆپ، تۇقماق ھېچ كىمدە يۇق. ساچاغا:
”آچىل ساچاغىم، آچىل. دۇرلى نەمەت لار سىچىل“ دىيىنىڭ، ساچاق
آچىلىپ، ايسلان نەمەتنىڭ اۆستۈندە حاضىر بۇليار. يۆپە: ”شۇلارې كۇسسكىلە“
دىيىنىڭ بۇلانى، ناھىلى قۇشۇن بۇلسا—دا، كۇسسكىلەپ چىقار. تۇقماغا ھىم:
”اۇر تۇقماغىم، اۇر“ دىيىنىڭ، گۇزۇنە گۇرۇن زادې ويران اديار.

—داوا— جىل ايتە ياراشىدېر. مېن بۇلارې آنگسات پايلاپ برەيىن. سىز
پىلان يرە بارىپ، شۇل يردىن اېلغاپ قايدىنىڭ. كىم اۇنگ گىلسە ساچاق،
يۆپ، تۇقماق شۇنۇنگى بۇلار— دىيىپ، اۇغلان ايكى دۇوى آلاپ، يۇلا
سالىدېر.

دۇولرىنىڭ قاراسى يىتىدىن اۇغلان عىالىنىڭ بۇليان زندانىنى تاپىپ،
قېزى ياغى دۇنيا چىقارپىدېر. ”نيرە دەسىنىڭ آتا مەكان“ دىيىپ، ايكى
كىدىرى بۇلۇپ اۇچۇپ قايدىرىدېر. قۇي، بۇلار قاچىرىسىن. خەرى ايكى
دۇودىن آلاپنىڭ.

ايكى دۇو خېمىل— سېمىل گۇرلەشىپ، مېتدىل—مېتدىل يۇرەشىپ،
اۇغلاننىڭ آيدان يرىنە يىتىدېر. اۇل يردە دېنچ آلىدېرلار. بىردىن ”يۆپ،
تۇقماق، ساچاق مېنىڭكى—ھا، مېنىڭكى“ بۇلشۇپ، بىرىدىرلار يازىپنى. يل،
قۇشلار بۇلارنىڭ اېزىپنىدىن يىتىپ بىلمەن، اېزدا قالىدېر. اۇيە گىلسەلر،
نە اۇغلان بار، نە ساچاق، نە—دە تۇقماق، نە—ھا يۆپ، ھېچ زات يۇق.
اۇنگ قاقاسىنىڭ ايشىنە، سۇنگ جىگىسىنىڭ ايشىنە، اينىڭ سۇنگدا—
دا يىك يىگىرىنەن گىيوىلرىنىڭ ايشىنە جانى يانان دۇولر آلا—واغىردى
بۇلۇپ، قەھر—غۇبا مۇنۇپىدېر. اۇلارنىڭ قەھرىنا جانلى—جاندارلار، داغى—
دۇزلر چىدامان اندىرەشىپىدېر. اۇلار ”دۇراندان نە پىدا، ايكىسىنى
ھىم تۇتۇپ، اۇدا تاشلاپنىڭ“ دىيىپ، اۇغلان بىلەن قېزىنىڭ اېزىپنىدىن
قۇوۇپ اۇتاگىدىدېر.

قۇو—ھا—قۇو، يىت—ھا—يىت داغ—دۇزدىن ايكى بۇكۇپ، دىنگىزدىر دىريادان
اۇچ بۇكۇپ، اۇغلان بىلەن قېزىنىڭ اېزىپنىدىن يىتىدېر. قېز ظالم آغلارنى
گۇرۇپ حۇوصالا دۇشۇپىدېر. ”پىمانامىز شۇ يردە بۇلسا گىرك“ دىيىپ،
كىدىرىدىن قېزا اۇورۇلىپ دۇرۇپىدېر. اۇغلان:

—گۇيچ بار، غىرات بار، يىتمىش ايكى ھۇنار بىزدە بار. يۆپ بىلەن تۇقماق
الە بار. قايفى اتمە. بىر علاجى بۇلار— دىيىپ، قېزا گۇوۇنلىك بىرىدېر.
اۇل يۇيى ھالتادان چىقارپ:

— شۇلارې كۇسسكىلە— دىيىپىدېر. يۆپ دۇولرى بىر دىمدە كۇسسكىلەپ
چىقىدېر. قېز سىرتسە، يانگى دابىر—دابىر اديپ دۇران دۇولر داغ بۇلكلىرى

يالى، هر يردە دۇنگدريلىپ ياتانمېش. دۇكانچى نېنگ اۇغلى دۇولر آمان ديلەيانچا بۇشاتماندېر. بيرماحال قانى سۇوان قېرق دۇو قېرق يردن ”آمان“ دىيىپ قېغېرىپدېر. اۇلارنېنگ سىينە ير لىر زانا گلن، داغ تىتران. اۇغلان يۇپە:

—بۇلارې بۇشات. — دىيىپ، دۇولرى يۇپ بىلا سېندان دېندارپىدېر. دۇولر:

— بىزدە عقل يوق—ها، بىزدە عقل يوق — بۇلشۇپ، آلا—زىزلە اديپدېرلر. اۇلى آغاسى:

—دأدم اۇسال آدام دأل—هۇو. بۇ اۇغلان اۇنگا—دا قۇدرت گۇركىزىپدېر. بىزىنگ مىكانا يۇنە—مۇنە آدام گلەسى يوق. بىزىنگ يۇردا آت گلە تۇيىناقدان آيرېلار، قۇش گلە قاناتدان آيرېلار، آدام گلە كلەدن آيرېلار دىين يۇرت. قېز جىگىمىزدە قېرق قېزىنگ عقلې، سىگىن قېزىنگ گۇركى بار. اۇ—دا بىلىپ—بىلمان بيرىنە بارېپ اۇتۇرپىرمىز. قدرت دىيىنگ مۇندا بار، غىرات دىيىنگ مۇندا بار — دىيىپ، دۇكانچى نېنگ اۇغلۇنېنگ آياغىنا يېقىلىپدېر. قالان اۇتۇز دۇقۇز اينىسى ھىم دىنگ قايدان يالى آشاق قايدىپدېرلار.

قۇي، بۇلار دۇنگدريلىن قازان يالى بۇلۇپ، قارالبىشېپ ياتېرىسىنلر. خېرى دۇكانچى نېنگ اۇغلۇنېنگ يۇردۇندان اشىدەلىنگ. بۇ بۇليان احوالاتې قۇراندازلار قۇرآ تاشلاپ، شۇل دىمدە بىلىپدېرلر. پاتېشا اۇلى حۇوصالا دۇشۇپدېر. اۇل قۇراندازلارنېنگ باشلىغىنى چاغېرىپ، اۇنگا مصلحت سالىپدېر.

—پاتېشاھىم، شۇل گىزىك اۇل اۇغلان اۇلۇمدن سېپىپدېر. نأديپ خازېنالار قاياسېندان سېپانېنى بىليان يوق. ايندى اۇنگا اجل ھىم يوق، چارەدە يۇنە ”ياتېپ قالاندان آتېپ قال“ دىيىپدېرلر. ”قۇشۇن يېغنا. بير اۇرۇش ادهلى. قان—قانا، لاش—لاشە قۇشۇلسېن. قۇرآدا يىنگىمىز گۇرنەنۇق. بىلكى يىنگايەدىك—دأ“.

پاتېشادا قېرق آدامېنگ عقلې بۇلار دىينى. بۇ پاتېشا ھىم اپ—اسلى آدامېنگ عقلې باردې. اۇل قۇراندازنېنگ سۇزۇنى اشىدىپ، پىكىر اديپدېر. ”بۇقۇراندازنېنگ گېينە گىديپ، اۇنگ—أبير تۇپار چېقداجى ائديم.“ اۇغلانى اۇلدۇردىم“ دىيىپ، مىنى آلداپدېر. ھىم اۇغلاندان، ھىم مىندن حق آلېپ تۇجار باى بۇلۇپدېر. ايندىم قۇشۇنى قېرغىنچىلېغا بىرچىك. بير تۇپار دۇوۇنگ، عىاردېر جادې نېنگ، پرى—پىكرىنگ زۇرۇنا چېداجاق قۇشۇن بارمى؟ يوق. قۇشۇن—ا بير قېرېلار، اۇستەسىنە مىنم آمانادېمې تابشېرارېن. اۇنسۇنگام قۇشۇنسېز پاتېشادان پاتېشا بۇلارمى؟ گل، اىلكى شۇنۇنگ يۇغۇنا يانايېن“

دییپ، قوژاندازلارېنگ باشلېغېنېنگ کله سینی قاقدرېپ، دروزه دین آسپیدېر. افغلان گیلر چاغلارې وزیر-وکیللرینی، کؤشک عملدارلارېنی آلب، ساچاقلی-دوژلی اؤنگوندن چېقیدېر. گؤرسه، یومرۇق یالی ایکی سانې کیدری پل-پللأپ اؤچۇپ گلیار. پاتېشا "واخ، قوژانداز یالنگېشپیدېر. نه دؤو بار، نه قدرت. اؤنۇنگ نأحق قانېنا قالدېدېرېن. تۇتۇنگ بۇ کیدرلری. "جانېنی جهنمه ایبرهین" دییپ، نؤکرلرینه بۇیرۇیدېر. دابارا قاراشېپ دۇران ماركه بیردن "تۇت-ها-تۇت" بولشۇپ، اۇلی باسغا دؤشۇیدیر.

کیم قېلېجېنی یوقارې بۇلایلایا، کیم یایې آتیا. غرض- شھر خلقي بولماچېسېنی بولۇیدېر. دؤکانچېنېنگ افغلي:

- کیم گؤنأكار بولسا كؤسسكله. - دیییدیر. یۆپ پاتېشا بیلن وزیر، وکیللرینی، کؤشک عملدارلارېنی شۇل دیمده كؤسسكلأیدیر. تۇقماغې چېقارېپ:

- کیم گؤنأكار بولسا پېككه. - دیییدیر. تۇقماق شۇل دیمده یۆپۇنگ كؤسسكلأن آداملارېنی پېككلأپ، یر بیلن یگسان ادیدیر.

ظالم پاتېشادان دېنېپ بیلمان یۇرن خلق بۇ احوالاتې گؤرۇپ، سۇو یالی بولۇپ دؤکانچېنېنگ افغلي طاراپا انگیدیر. اولار افغلانې عیالی بیلن گؤتریپ تاغدا اؤتۇردیدېرلار. دؤکانچېنېنگ افغلي اجه سینی هم كؤشكه گتیریپ، قېرق گيجه- گؤندیز توی بریدیر. تویۇنگ داباراسې داغ آشېپ، دؤکانچېنېنگ افغلۇنېنگ تارېخېنی دیله یازیدېر.

بیرینك كانایمیز: